

15. Pettit Z. Connecting Cultures: Cultural Transfer in Subtitling and Dubbing. New Trends in Audiovisual Translation. Bristol/Buffalo/Toronto : Multilingual Matters. 2009. P. 44–57.
16. Zhu Jianping. Domestication and Foreignization: Shift of Researching Point. *Journal of PLA University of Foreign Languages*, 2007. P. 78–82.
17. Cambridge dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/>.
18. Collins Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/>.
19. Oxford Advanced dictionary. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/>.
20. Webster's New Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/>.

УДК 811.111-26'42:82-32

DOI <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2022.21-22.201-210>

Анна Сухова,
*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри ділової іноземної мови та перекладу,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
<https://orcid.org/0000-0001-6825-7548>
м. Харків, Україна*

**«Нейтральність vs експресивність»
як стильова риса англомовної новели**

**“Neutrality vs Expressiveness” as a Style Feature
of the English-language Short Story**

***Анотація.** Сучасне мовознавство характеризується посиленням інтересом науковців до вивчення людського фактора в мові. Зокрема, актуальним є дослідження комунікативного процесу, що має на меті прагматичний вплив на реципієнта. З цієї точки зору особливої ваги набуває всебічний аналіз засобів вираження експресивності, оскільки саме експресивні лексичні одиниці володіють прагматичним потенціалом. Проте важливо розуміти, що у комунікації експресивна лексика не може існувати ізольовано, вона взаємодіє з контекстом, у межах якого функціонують стилістично нейтральні слова. Наше дослідження присвячене вивченню взаємозв'язків нейтральної та експресивної лексики на матеріалі англомовної новели. У результаті проведеного аналізу встановлено, що основний лексичний склад англомовної новели містить здебільшого нейтральну лексику, на тлі якої вживаються експресивні лексичні одиниці. Це створює опозицію «нейтральність – експресивність».*

пресивність», що є стильовою рисою англомовної новели. Наявність певного контрасту сприяє збільшенню загальної експресивності художнього тексту, а також реалізації прагматичної функції. З'ясовано, що нейтральні за стилем слова використовуються переважно в авторському мовленні, а експресивні – в чужому мовленні. Отже, нейтральний стиль виступає фоном для сприйняття лексичних одиниць, що належать до високого або низького стилю. Аналіз показав, що в англомовній новелі, крім нейтральних слів, вживаються слова різних функціональних стилів мовлення. Було виявлено терміни, поетизми, архаїзми, варваризми, сленгізми, жаргонізми, діалектизми, вульгаризми та ін. Автор художнього тексту цілеспрямовано добирає одиниці певних прошарків лексики, щоб вплинути на читача, а саме на його думки, поведінку, емоційний стан тощо. Таким чином, опозиція «нейтральність – експресивність» сприяє втіленню авторського задуму, характеристизації художніх персонажів та досягненню високого ступеня прагматичного ефекту.

Ключові слова: нейтральна лексика, експресивна лексика, стиль мовлення, прагматична функція, авторське мовлення, чуже мовлення.

Summary. Contemporary linguistics is characterized by the growing scientific interest in the study of human factor in the language. Particularly relevant is studying the communicative process which goal is to make a pragmatic impact on the recipient. In this respect of primary importance is the in-depth analysis of expressive means, as they have a pragmatic potential. It is essential, however, to understand that expressive vocabulary cannot operate separately from other units in the communication. It interacts with the context in which there is stylistically neutral vocabulary. Our research is dedicated to the study of the interrelationship between neutral and expressive vocabulary within the English-language short story. As a result of the analysis, it was discovered that the basic vocabulary of the English-language short story mainly includes neutral words, on the background of which expressive words are used. This creates the opposition “neutrality – expressiveness” that is a style feature of the English-language short story. The presence of a certain contrast promotes increase in the general expressiveness of the fictional text as well as realization of the pragmatic function. It was identified that stylistically neutral words are primarily used in the author’s speech whereas expressive words are commonly used in the reported speech. Hence, the neutral style serves as the background for lexical units belonging to the high or low style. The analysis revealed that, except for neutral words, words of different functional styles operate in the English-language short story. Among them, there are terms, poetisms, archaisms, barbarisms, slangisms, jargonisms, dialectisms, vulgarisms and others. The author of the fictional text intentionally chooses units of certain lexical layers to influence the reader, in particular their thoughts, behavior, emotional state etc. Therefore, the opposition “neutrality – expressiveness” fosters implementation of the author’s intention, characterization of the characters and reaching a high degree of the pragmatic effect.

Key words: neutral vocabulary, expressive vocabulary, style of speech, pragmatic function, author’s speech, reported speech.

Вступ. У сучасних лінгвістичних студіях наголошується на значущості антропоцентричного підходу до вивчення мови, що отримує актуалізацію в комунікативному процесі. У межах антропоцентричної парадигми вивчення людського фактора в мові посідає важливе місце, що надає перспективу розвитку дослідженням у галузі прагмалінгвістики та прагмастилістики. Згідно з окресленим підходом, особлива увага зосереджується на аналізі комунікації як мовленнєвого процесу, спрямованого на здійснення впливу з боку адресанта на адресата.

У художньому дискурсі під комунікацією головним чином розуміють взаємодію автора і читача, що реалізується через художній текст. Значну роль у цій взаємодії відіграють мовностилістичні засоби, які володіють експресивним потенціалом, що сприяє досягненню найбільш ефективного впливу на реципієнта. Так, за допомогою експресивних засобів автор художнього тексту може посилити вплив на світогляд, емоційний стан, діяльність адресата, що дає підставу стверджувати про їхню прагматичну функцію.

Експресивність є складним багатогранним явищем, проте мовознавці досягли значних результатів у вивченні цього питання. Суттєвий внесок у дослідження різних аспектів поняття експресивності зробили такі вчені: І.В. Арнольд, М.М. Бахтін, М.П. Брандес, В.В. Виноградов, В.В. Гуревич, І.Р. Гальперін, К.А. Долинін, Л.П. Єфімов, О.А. Ясинецька, Ю.М. Скребнев, Г.Я. Солганик, В.М. Телія, М.М. Шанський та ін.

Попри наявність досить великої кількості наукових праць, присвячених аналізу зазначеного феномена, проблема експресивності мовних засобів досі залишається актуальною та дискусійною у лінгвістичній науці. Експресивність властива одиницям різних рівнів мови, однак розглянути її в усіх зв'язках і відносинах неможливо в межах однієї праці. У цьому дослідженні нас безпосередньо цікавить експресивність на лексичному рівні, яку ми вивчаємо в опозиції «нейтральність – експресивність». Взаємодія нейтральності та експресивності в мові є суттєвим фактором розвитку мови і виникнення нових засобів вираження, що потребують аналізу. Вищезазначені фактори зумовлюють актуальність теми дослідження.

Мета дослідження полягає у вивченні особливостей взаємодії нейтральної лексики і засобів вираження експресивності в межах тексту англomовної новели. Поставлена мета передбачає виконання таких завдань: розглянути поняття експресивності та нейтральності; виявити особливості функціонування стилістично маркованих і стилістично нейтральних мовних одиниць; дослідити прагматичний потенціал англomовної новели на основі аналізу взаємодії нейтральної та експресивної лексики.

Об'єктом дослідження є стилістично нейтральна та експресивна лексика англomовної новели, предметом – особливості вербалізації опозиції «нейтральність – експресивність» через вживання експресивних засобів на тлі нейтрального стилю англomовної новели.

Методологія та методи дослідження. У процесі дослідження застосовано такі методи, як: метод аналізу науково-теоретичних джерел (для висвітлення аспектів досліджуваного питання), метод дискурс-аналізу (для декодування смислів мовних одиниць у межах художнього тексту з урахуванням особливостей контексту), метод суцільної вибірки (для збору фактичного матеріалу дослідження, а саме виокремлення нейтральних та експресивних лексичних одиниць у текстах англomовних новел), описовий метод (для класифікації нейтральних і стилістично забарвлених слів та інтерпретації особливостей їх функціонування), структурний метод, зокрема дистрибутивний аналіз (для встановлення характеристик і функціональних властивостей засобів експресивності з урахуванням їх оточення), метод діалогічної інтерпретації тексту (для встановлення авторських інтенцій, аналізу шляхів їх реалізації та з'ясування прагматичного ефекту).

Виклад основного матеріалу дослідження. Експресивність є категорією, що вивчається в межах різних підрозділів мовознавства – фонології, фразеології, лексикології, синтаксису, стилістики тощо, та з різних позицій – як мовна і мовленнєва категорії, як одиниця мови і як характеристика тексту тощо. Завдяки полідисциплінарним можливостям дослідження поняття експресивності є багато підходів до його аналізу.

У нашому дослідженні під експресивністю розуміємо систему спеціально підібраних і скомбінованих мовних засобів, що вживаються для підсилення виразності інформації та впливу на інтелектуальну, емоційну та вольову сфери особистості реципієнта. Експресивність включає у себе такі компоненти, як: підсилення, зображальність, емоційність і образність. Підсилення передбачає збільшення ступеня інтенсивності дій. Зображальність виконує функції характеристики та деталізації. Емоційність є засобом передачі різноманітних почуттів людини. Образність являє собою засіб реалізації чуттєвих уявлень та асоціацій [6].

Експресивний ефект пов'язаний з уживанням слова у стилістично нетиповому для нього контексті, що виявляється у зв'язку із закріпленістю відповідної лексики за певною системою, стильовою сферою, національно-культурними або часовими маркерами, якими позначені окремі групи лексичного складу мови. Наприклад, у художніх текстах експресивно забарвленими виступають терміни, елементи просторіччя, діалектизми, жаргонізми, арготизми та ін.,

функціональні можливості яких мають істотні обмеження через їхню приналежність до нелітературної лексики. Висока експресія забезпечується шляхом контрастування зазначених лексем із нейтральними. Особлива риса експресії полягає в тому, що значеннєвий план лексичної одиниці не зазнає семантичних змін компонентів, які входять до денотації чи конотації. Показниками експресії виступають хронологічні, соціальні, територіальні, іноетнічні чи інокультурні ознаки, які актуалізуються у зв'язку з входженням лексичної одиниці до складу інших прошарків, що зумовлює стилістичний контраст [1, с. 52–53].

Розрізняють два види експресивності: адгерентну та інгерентну. Адгерентна експресивність проявляється тільки у разі вживання слова у певному контексті. Інгерентна експресивність не залежить від специфічного контексту чи ситуації, вона внутрішньо властива слову в усіх випадках його вживання [4, с. 167].

Одиниці основного лексичного фонду, що належать до нейтральної лексики, можуть вільно вживатися за будь-яких умов, без будь-яких застережень і обмежень. Нейтральні лексеми традиційно виконують номінативну функцію, підлягають класифікації на основі денотативно-сигніфікативного макрокомпонента значення і тільки у спеціально організованих контекстах можуть змінювати свій статус, тобто ставати експресивно маркованими, а отже, і протиставлятися нейтральним одиницям. Це і є адгерентною експресивністю, якої може набути практично будь-яка одиниця лексичної системи. Проте, як уже було зазначено, є група лексем, експресивність яких не залежить від умов функціонування, зв'язків з іншими мовними одиницями, контекстами тощо. Такі лексеми є системно-експресивними, а їхня експресивність – інгерентною [1, с. 41].

Стосовно експресивних засобів лексичного рівня художнього тексту зауважимо, що вони позначені духовно-естетичними, емоційно-оцінними та іншими різноплановими інтенціями мовців. У семантиці експресивних лексичних одиниць знаходять відображення фрагменти зовнішнього світу, середовища, в якому перебувають адресант і адресат, і внутрішнього світу, об'єктивованого через потенційну конотаційну багатозначність мовних одиниць [3, с. 119].

Експресивні елементи як феномени мовної особистості автора виконують функцію посередників між денотативним світом і гамою почуттєвих станів письменника, його мисленням і мовою. З такої точки зору експресивність тлумачать крізь призму емоцій та різних видів оцінок адресанта, а експресію пов'язують з виразністю висловлення. Якщо акцентувати увагу на комунікативному акті в межах художнього контексту, то експресивна функція фокусується

на адресаті, засоби експресивності формують волонтактивний план висловлення – демонструється воля щодо співрозмовника. Оскільки експресивні засоби пов'язують із комунікативною ситуацією, інтенцією мовця, презумпцією читача, лінгвальним та екстралінгвальним контекстами комунікативного акту, є потреба в аналізі цих мовних засобів з погляду двобічної інтерактивної адресантно-адресатної діяльності [2, с. 24–25].

У більшості досліджень мовностилістичних особливостей художніх текстів увага приділяється розгляду саме стилістично маркованої лексики, тоді як аналіз специфіки функціонування нейтральної лексики залишається на периферії сучасної науки. Проте помилково стверджувати, що позбавлені образності лексичні одиниці не мають прагматичної настанови. Нейтральна та експресивна лексика функціонують не ізольовано, а в тісних взаємозв'язках. Відповідно, у пропонованій роботі здійснюється спроба показати співвідношення стилістично нейтральних і експресивних засобів художньої мови на матеріалі англomовної новели.

Результати проведеного аналізу свідчать про те, що англomовна новела характеризується превалюванням лексики, яка належить до нейтрального стилю. Це пояснюється тим, що досліджуваному типу тексту властива значна перевага авторського мовлення над чужим мовленням. Водночас прослідковується тенденція до вживання певних засобів і прийомів виразності, що здебільшого функціонують у чужому мовленні, зокрема в прямій, непрямій і невластиве прямій мові. Це призводить до створення своєрідного контрасту: функціонування експресивної лексики на тлі нейтральної, що формує основний лексичний склад тексту новели. Безперечним є той факт, що наявність певної опозиції сприяє підвищенню ступеня експресивності художнього тексту загалом.

Здійснене дослідження дає підстави стверджувати, що нейтральний стиль виявляється фоном для сприйняття стилістичних особливостей, тобто будь-який стиль співвідноситься з нейтральним. Так, у англomовній новелі поряд з нейтральними лексичними одиницями вживаються стилістично марковані одиниці, що належать до різних функціональних стилів мовлення.

Наведемо приклад, що являє собою синонімічний ряд, тобто групу слів, об'єднаних спільним основним значенням. Лексичні одиниці було вибрано методом суцільної вибірки з тексту новели Дж. Конрада “An Outpost of Progress” [5]. Усі елементи синонімічного ряду мають однакове денотативне значення та можуть вживатися для позначення однієї й тієї ж самої особи. Однак лише один із цих елементів належить до нейтрального стилю, а всі інші є стилістично

маркованими. Отже, представимо дібраний синонімічний ряд: *man, chap, fellow, individual, creature*. Слово *man* є стилістично нейтральним і виступає домінантою всього синонімічного ряду, тому що несе у собі основне значення, спільне для всіх зазначених одиниць. Кожний синонім, крім домінанти, належить до того чи іншого функціонального стилю і має власну конотацію та стилістичне забарвлення.

На підставі того факту, що стосовно нейтрального, так званого нульового стилю всі інші стилі мовлення поділяються на високі та низькі, вважаємо доцільним проаналізувати подані слова з точки зору їхньої приналежності до певного стилю. Крім того, з'ясуємо прагматичний потенціал елементів синонімічного ряду.

Розглянемо речення з вищезазначеної новели, в яких функціонують вибрані лексичні одиниці, оскільки контекст має надзвичайно велике значення для здійснення аналізу, і приклади допоможуть розкрити сутність цих одиниць.

Приклад № 1:

There were two white men in charge of the trading station [5, с. 3].

Перший приклад є реченням із зачину, з якого традиційно починається англомовна новела. Зазвичай у цій частині художнього тексту автор знайомить читача з головними персонажами. Як уже було зауважено, слово *man*, вжите в реченні у формі множини, відповідає нормам нейтральної лексики, позначає будь-яку дорослу особу і не містить жодної конотації.

Приклад № 2:

And then, chaps will read that two good fellows, Kayerts and Carlier, were the first civilized men to live in this very spot! [5, с. 8].

Другий приклад, крім нейтральної одиниці *men*, включає у себе елемент розмовного стилю, виражений словом *chap*. З огляду на архітектоніко-мовленнєві форми, подане речення входить до складу монологу, вираженого прямою мовою. З позиції композиційно-мовленнєвих форм являє собою роздум персонажа стосовно того, як через століття буде виглядати те далеке від цивілізації місце, де він та його колега зараз працюють. За допомогою цих архітектоніко-мовленнєвої та композиційно-мовленнєвої форм автор новели дає непряму характеристику персонажа і передає його емоційний стан. Типовим для слова *chap* є живання для позначення знайомої мовцю людини і, більш того, до якої він відчуває певний ступінь симпатії. Очевидно, що у цьому контексті мовець не може знати тих людей, які в далекому майбутньому будуть населяти описану територію, тим не менш використовує лексичну одиницю *chap* – розмовний варіант слова *man* з позитивною конотацією. Цей синонім використано з метою передати емоції дійової особи новели і показати надію

на щасливий розвиток подій. Звернемо також увагу на те, що для позначення себе та свого колеги мовець вживає слово *fellows*, аналіз якого подано далі.

Приклад № 3:

I told those fellows to plant a vegetable garden, build new storehouses and fences, and construct a landing-stage. I bet nothing will be done! [5, с. 4].

У третьому прикладі реалізацію знаходить те ж саме стилістично знижене слово *fellow*, що має розмовний характер і до того ж є архаїчним. Розглянемо основні значення цієї лексичної одиниці. По-перше, цим словом можна позначити групу людей, об'єднаних спільною сферою діяльності. Контекст дозволяє зрозуміти, що персонаж розповідає про доручення, які він дав своїм підлеглим. По-друге, ця лексична одиниця може виражати зневажливий тон стосовно тих людей, які позначаються словом *fellows*. Друге речення в прикладі доводить, що мовець ставить під великий сумнів те, що робітники виконають його доручення. Таким чином, виявляється реальне ставлення персонажа до позначеної групи людей, що своєю чергою формує в читача певне уявлення про них, тобто реалізується прагматична функція експресивної лексики.

Приклад № 4:

There were two perfectly insignificant and incapable individuals, whose existence is only rendered possible through the high organization of civilized crowds [5, с. 5].

У четвертому прикладі функціонує слово *individuals*, що належить до офіційно-ділового стилю. Ця лексична одиниця відрізняється від попередньо проаналізованих тим, що має відмінне стилістичне забарвлення. Стосовно нейтральної одиниці *man* це слово є стилістично піднесеним. Прагматичний вплив підсилюється ще й комічним характером зображеної ситуації, що забезпечується стилістичним прийомом «оксиморон» (*insignificant and incapable individuals*). Автор використовує комбінацію слова *individuals*, що саме по собі вирізняється офіційним тоном і позитивною конотацією, та епітетів *insignificant* та *incapable*, що характеризують цих людей з негативного боку – як неважливих і ні на що нездатних. Саме це поєднання слів із протилежним значенням здійснює комічний ефект.

Приклад № 5:

The two whites had a liking for that old and incomprehensible creature, and called him Father Gobila [5, с. 9].

П'ятий приклад демонструє вживання слова *creature*, що являє собою біблійний термін. У наведеному синонімічному ряді цей елемент є стилістично піднесеним. Автор цілеспрямовано називає так

людину, щоб охарактеризувати стосунки між позначеною особою і двома іншими. Відбувається взаємодія стилістично забарвленого слова з оточенням, і читач розпізнає прихильність головних персонажів до так званого «Божого творіння».

Елементи, що входять до складу проаналізованого синонімічного ряду, можна умовно поділити на дві групи на основі їхнього стилістичного забарвлення. До першої групи віднесемо лексичні одиниці, стилістично знижені стосовно нейтральної домінанти *man*, а саме слова *chap* і *fellow*. До другої – лексичні одиниці, що є стилістично піднесеними порівняно з домінантою *man*, зокрема слова *individual* і *creature*. Вибір того чи іншого слова із синонімічного ряду визначається як характерними рисами тієї людини, яка позначається, так і ставленням мовця до неї та ситуації загалом. Своєю чергою це певним чином відображається на ставленні адресата до позначеної особи та повідомленої події. Отже, шляхом вживання нейтральної та експресивної лексики автор художнього тексту здійснює на читача прагматичний вплив, спонукаючи його до певних думок або навіть дій, формуючи деякі погляди і сприяючи конкретному емоційному стану. Індивідуально-авторський добір і комбінування відповідних лексичних одиниць розраховано не тільки на комунікативно-функціональне сприйняття, але й на естетично-оцінне.

Крім того, в результаті проведеного аналізу низки текстів англomовних новел було встановлено, що для цього типу тексту, крім нейтральної лексики, притаманним є функціонування одиниць таких лексичних прошарків, як: 1) терміни, наприклад: *physiology*, *suspect*, *penalty*; 2) поетизми, наприклад: *heavens* у значенні *sky*, *cease* у значенні *stop*, *vanish* у значенні *disappear*; 3) архаїзми, наприклад: *lad* у значенні *boy*, *thee* у значенні *you*, *morning-room* у значенні *living room*; 4) варваризми, наприклад: *chic* у значенні *stylish*, *basta* у значенні *enough* або *stop*, *à propos of nothing* у значенні *without reference to anything*; 5) сленгізми, наприклад: *chips* у значенні *money*, *bastard* у значенні *mean person*; 6) жаргонізми, наприклад: *skivvy* у значенні *maid of all work*; 7) діалектизми, наприклад: *Cockney English* – ‘anging замість *hanging*, *speakin*’ замість *speaking*, *readin*’ замість *reading*; *the dialect of the people of Newfoundland* – *pr*’у замість *pray*; 8) вульгаризми, наприклад: *damn*, *beast*, *blimey*.

Висновки з дослідження. Підсумовуючи, зазначимо, що основний корпус текстів англomовних новел характеризується нейтральним стилем, зокрема стилістично незабарвленою лексикою, на тлі якої свою реалізацію знаходять одиниці інших стилів мовлення, а також різноманітні лексичні засоби виразності. Це зумовлено тим, що більшість англomовних новел представлено здебільшого

авторським мовленням (де функціонує нейтральна лексика), в яке гармонійно вплітається чуже мовлення (де функціонує експресивна лексика). Таким чином, виявляється опозиція «нейтральність – експресивність», що сприяє розкриттю прагматичного потенціалу тексту, передачі авторської настанови та здійсненню впливу на читача.

Перспективним виявляється детальне вивчення взаємозв'язків стилістично нейтральних лексичних одиниць і синтаксичних структур з експресивними лексичними засобами і синтаксичними прийомами з урахуванням синергетичних параметрів англomовної новели.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко Н.І. Семантична основа лексичної експресивності. *Лінгвостилістичні студії*. 2016. Вип. 4. С. 39–54.
2. Галаур С.П. Диференційні параметри експресем та регулятем у художньому тексті. *Мова: класичне – модерне – постмодерне*. 2018. Вип. 4. С. 20–32.
3. Єрмоленко С.Я. Лінгвостилістика: основні поняття, напрями й методи дослідження. *Мовознавство*. 2005. № 3–4. С. 112–125.
4. Турчак О.М. Експресія та експресивність як складники функціональної характеристики окаяніалізмів (на матеріалі преси кінця ХХ ст.). *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2015. № 1 (9). С. 164–169.
5. Conrad J. *Selected Short Stories*. Hertfordshire, 1997. 238 p.
6. Jespersen O. *Expressive Language. Style in Language*. 1960. P. 109–144.